

Çocuk Edebiyatında İdeoloji Üzerine Bazı Düşünceler

Ahmet EFE*

Çocuk edebiyatı yahut genel anlamda edebiyatta ideoloji meselesi, üzerinde çokça durulmuş ve tartışılmış konulardan biri olarak gözüküyor.

İdeoloji kelimesinin ne anlama geldiği hususu da tartışmalı olmakla beraber burada bazı kısa tanımlar yapma gereği vardır. Bazıları kelimededen, “Nesnel olmayan düşünce ürünü”, “Belli bir sınıf ya da gruba ait inançlar sistemi”, “Doğru düşünme bilimi, doğru düşünme imkânı veren düşünce bilimi” yahut tam bunun aksi olan “Doğru düşünmeye engel olan, doğru düşünme imkânı vermeyen aldatıcı inançlar sistemi, düzmece doktrinler” gibi anlamlar çıkartmışlardır. Kelimenin Yunanca olduğu ve “düşünce bilimi” manasına geldiği bilinmektedir. Tarih içinde, çeşitli anlam kaymalarına uğramış olmasına rağmen, “kendi içinde bütünlüğü olan siyasi, iktisadi, içtimai sistem düşüncesine sahip, inanç, his ve fikir bütünü, fikriyat” tarifi kabul edilebilir. Anlaşıldığı kadarıyla ideoloji, herkes için gerekli ve vazgeçilmez bir şeydir. Kişiler felsefelerine göre yatıp kalktıklarına göre bu tabii durum kabullenilmeli ve karşı düşünceye verilecek cevapta bu hassas nokta göz ardı edilmemelidir. Eleştirilmesi gereken şey ise, herhangi bir ideolojik tutumda gösterilen bağınazlıktır.

İdeolojinin dil ile ilişkisi de göz ardı edilemez. Hatta bazılarının göre ideoloji dil ile özdeşleşmiş, aynılaşmış gibidir. İdeoloji kavgalarının aslında kelime kavgaları olduğunu söyleyen fikir adamları vardır. Zaten herhangi bir dille yazılmış her kitap, tabii biçimde o dilin ideolojisini içinde barındıracak, yazarının edindiği kültür, ahlak, din gibi değerleri, bilinçli veya bilinçsiz olarak ortaya koyacaktır. Bu durumda ister yetişkinler için isterse çocuklar için yazılmış olsun, bütün kitaplar ideolojik anlamda ortaya konulmuş birer üründürler. Çocuk kitapları, muhataplarının çocuk olması ve onların birçok şeye ön kabulsüz yaklaşımları sebebiyle mutlaka daha etkileyici araçlardır.

Meselenin bu kadar açık olması, her milletten edebiyatçıların, öncelikle kendi toplumlarının çocuk ve gençlerini, daha sonra da başka insanları etkilemek için, eserleriyle açık veya gizli bir ideolojik sunum yapmasını kaçınılmaz kılmıştır. Gerçekten bazı yazarlar hiçbir ideolojik ön kabulü hareket etmediklerini söyledikleri hâlde, edindikleri inanç ve kültürden asla bağımsız yazamadıklarından, sözlerinin bir inandırıcılığı bulunamaz. Bazıları ise hiçbir çekince duymadan sadece kendi fikriyatlarının kabulü için, âdeta propaganda yapar gibi yazılar yazmakta, edebiyatın her türünü bu amaç için bir vasıta kabul etmektedirler. Okuyucunun bu açık ideolojilere daha temkinli yaklaştığı bilindiğinden bir

* Şair, yazar, ressam, çocuk kitabı yazarı.

yöntem olarak “pasif ideoloji” veya “metnin özünde bulunan ideoloji” daha çok tercih edilmektedir. Her halükârda okuyucu karşılaştığı metin sebebiyle dikkatli olmak ve hemen teslim olmamak zorundadır. Çocukların bunu yapabilmesi ise çoğu zaman mümkün görünmemektedir.

Batı’da, Rönesans’tan sonra gerçekleştirilen kültürel değişimler, düşünce biçimlerini, bakış tarzlarını ve kısacası hayatı tamamen değiştirmeye yönelik olduğundan, eskiye dair izlerin silinmesi daha açıkçası dine dair düşüncelerin yıkılıp yerine akılcı, yani rasyonalist bir bakış açısının kabulü için yoğun gayret gösterilmiş, gerek felsefe gerek iktisadî ilimler ve gerekse sosyal yapılanmaya dair yeni söylemler geliştirilmiştir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllar içinde edebiyatın bir türü olarak “çocuk edebiyatı” oluşturma gereği duyan Batılı entelektüeller, yeni edebî metinler yazmış, çocuk duyarlığını öne çıkaran ve belki birçoğunda kahramanı çocuk olan eserler yazarak gizli veya açık ideoloji sunumu cihetine gitmişlerdir. Bu kitapların muhtevaları incelendiğinde, akılcılık, bilimin yüceliği, sanayi ve teknolojinin faydaları, ırkçılık, siyah-beyaz ayırımı, zenginlik, yoksulluğa karşı mücadele, komünizm, kapitalizm, modernizm, din-devlet işleri ayırımı, savaş, uzay, toplumsal gerçekçilik gibi konuların işlendiği görülecektir. Evrensel değerler başlığı da çok önde tutularak, özellikle dinlerle olan ilişkinin askıya alınması ve güya ortak değerler etrafında birleşilmesi propaganda edilmiştir.

Bugün bütün dünyaca çokça okunduğu söylenen birçok metin dikkatle incelendiğinde, hemen hepsinin, yukarıda kısmen bahsedilen ideolojileri açık veya pasif biçimde sundukları görülecektir. Bu iş, sadece kitaplarla da kalmamış, daha sonra icat edilen sinema da etkili bir araç olarak kullanılmıştır.

Geçtiğimiz yüzyıl içinde sadece komünizmin bir ideoloji olarak kabulü adına sayısız eser üretildiği, yahut faşizm övgüsü için yine binlerce kitap basıldığı bilinmektedir. Hitler Almanya’sında kız ve erkek çocukların ayrı ayrı ve mutlaka okumaları gereken kitaplar belirlenmiş, bunlar devlet aracılığıyla bastırılıp dağıtılarak, okunmaları mecburi kılınmıştır. Bu arada dinî saiklerle harekete geçen kilise çevresi de boş durmayıp, dinsizliği öğütleyenlerin karşı cephesine yeniden ve çocukların anlayacağı metinlerle *Kitab-ı Mukaddes*’i çıkartmışlardır. Teslis inancı içinde, başkahramanı Hz. İsa olan sayısız hikâye yazılmış, bunlarla çocuklara insanlığın bütün günahını ödemek üzere, tek başına çarmıha gerilmeyi seçen fedakâr ve kahraman İsa’nın, Tanrı’nın oğlu olduğu inancı kabul ettirilmek istenmiştir.

Tam burada, gerçekten insani olanla olmayanın ayırımını yapmak ve bunu yaparken ideolojik bir bağnazlık göstermeden açıklamak gerekir ki bizim inanç ve medeniyetimize göre insan, temiz bir yaratılışla dünyaya gelir. Saf ve kusursuzdur. Anne karnında ve doğduğu zaman herhangi bir günah yükü taşımaz. Bu safiyet, iyi ve kötünün ayırt edilebileceği buluş çağına kadar devam eder. Maddi ve manevi sorumluluklar da zaten bu çağ içinde başlayacaktır. İnsanın, doğarken bir günah yükü taşıdığını iddia eden ideolojik yaklaşımın, insan hayatının gerçekleriyle uyuşmadığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Milletimizin, İslamı kabulünden önce de insan fitratına uygun davranışlar sergilediği, söz gelimi yalan, fuhuş, korkaklık, hırsızlık, kumar gibi kötülüklerden mümkün olduğunca uzak yaşadığı bilinen hakikatlerdendir. Eski Türk tarihi incelendiğinde görülecektir ki Tanrı, asla evlenmeyen, oğlu veya kızı olmayan, doğurmamış ve doğurulmamış,

evrene tam hâkim olan, her şeyin gerçek sahibi durumundaki bir ilahtır. Bu inançların, milletimizin Müslüman olmasını kolaylaştırdığı bellidir.

Şimdi bütün mesele kendi öz kültür ve inancımızın yaygınlaşması ve çocuklarımızın da bu itikadi esaslara, bu ahlak ve ibadet anlayışına uygun yetiştirilmesidir. Artık yazıp çizeceğimiz her şey, okutacağımız her ders, anlatacağımız her hikâye ve masal bize fitratın gereği sesleri fisıldayacak ve diğer ideolojilerin mensuplarını kırıp incitme yerine, sadece ve yalnız, hak olanın ortaya konulmasını sağlayacaktır. Bu ön kabulü bir bağınazlık olarak görmenin adalete uygun olmadığını ispat çok da zor değildir. Karşılıklı ve anlayış içinde bir müzakere hakikatin ne olduğuna dair açık bilgi verebilir. Gerçeğin, mutlaka ortaya çıkma gibi bariz bir özelliği vardır.

Bizim çocuklarımıza başka ve yabancı inanç, kültür ve medeniyetlerin yolunu göstermeye çalışanlar, yazıp çizdikleriyle içine düştükleri açmazları sergilemekten öte bir şey yapmamaktadırlar. Söz gelimi bir zamanlar popüler olan ve bir çok ülkede insanlara zorla dayatılan “Marksizm”in temsilcileri, Türkiye’imizde de çeşitli eserler üretmiş; yazdıkları şiir, hikâye, roman ve deneme türü edebî eserlerle zihin yıkayıcılığı yapmışlardır. Öyle ki zaman zaman birtakım devlet imkânlarını da kullanarak neşrettikleri eserlerde bu tür düşüncelerin açık propagandasını yapmaktan çekinmemiş, kitaplarını ideolojik saplantılarının sergilendiği alanlar hâline getirmişlerdir. Kişiyi fitri ve insani olandan uzaklaştıran her yaklaşım zararlı sonuçlar doğuracaktır. Eline silah alması asla düşünülmemeyen küçük yaştaki çocukları bir ateşli silahla tanıştırmak devrim yapmaya yönelenlerin, bunu ima ve işaret eden şiirleri ne kadar süslü, ne kadar lirik ve ne kadar albenili olursa olsun, çocuğa zarardan başka ne verebilir? Güneşin ‘bir kızıl tepsi gibi’ doğmasını, Sovyet Cumhuriyeti’ne bağlanmak olarak yorumlayıp sunanların bizim toplumumuzun gerçekleriyle bir ilgisi var mıdır? Adamcağızlar, yoksul bir işçi çocuğuna şiir yazarken önce: “Annem benim nerde?” diye sorular sordurduktan sonra, “Tanrım benim nerde?” demesini istemekte ve nihayet “Tüfeğim benim nerde?” diyerek anarşiye yuvarlanmasını öğütlemektedirler. Bu türden bir ideoloji dayatmasına edebiyatı aracı kılmak elbette doğru ve hoş bir davranış olamaz.

Bunun yanında yine fitrata uygun düşmeyen diğer din ve inançların propagandası için kilise, havra, sinagog, papaz, haham, Budist ayini, totemlere ibadet gibi birçok şeyi hoş ve şirin göstermeye çalışmak da bize göre edebiyatı, ideoloji için bir araç olarak görmekten başka bir şey değildir. Evrensel özellik taşımayan her tür ideoloji, beraberinde bağınazlık getireceğinden sakıncalıdır ve tasvip edilemez. Ayrıca çeşitli iktidar güçlerini ellerinde tutanların kendi yazdıkları tarihi çocuklarına dayatmaları ve gerçekleri ters yüz etmek adına uydurulmuş kahramanlar için çeşitli edebî eserler neşredip yaymaları doğru olamaz. Birkaç nesil sonra ortadan kalkacak ve adı unutulacak sistemler ve güya kahramanlar adına eser üretmek, ancak cinayet olarak görülebilir.

Biz kendi inanç ve medeniyetimizi bir ideolojinin dar ve sığ alanı içinde mütalaa etmiyoruz. Tam aksine bu inanç ve medeniyetin insan fitratına uygun, her dönem ve her insan için geçerli, gerçek mutluluklar kazandıracak bir sistem olduğu inancını taşıyoruz. Bütün mesele bu dinî ve beşerî anlayışın, özünün gerektirdiği güzellik, evrensel ölçü ve estetik biçimde sunulması meselesidir. Burada bir takım sıkıntılara düşülmesi de kaçınılmaz olmakta, İslamın aslında bir barış ve sevgi dini olduğunu tam olarak özümseyeme-

miş yazar ve çizerlerin yaptıkları yanlışlar görülebilmektedir. Yahut bu yazar ve çizerler ahlaki birtakım zaafarla malul oldukları için, temsilde sıkıntı çekmektedirler. Kimileri de düşüncesinde samimi olduğu hâlde milletin diline hâkim olmadıkları gibi, diğer estetik kaygıları da içlerinde duyamamaktadır. Bu durumda yazılan metin kuru ve sadece didaktik bir özellik taşımakta, sevgi ve beğeniyle okunamamaktadır.

Asıl mesele insani olanı ortaya koyabilmektir. Bilindiği gibi bütün insanlığın birtakım ortak değerleri, müşterek kalmakta zorlanmadığı düşünceleri mevcuttur. Söz gelimi aşk, bağlılık, fedakârlık, dürüstlük, iyi ahlak sahibi olmak, güler yüzlülük, af ve bağış, merhamet, canlı ve cansız eşyaya sevgi, büyüklere hürmet, küçüklere acıma, hayvanları koruma, işkenceden uzak durma, hırsızlık, yalan, fuhuş ve çirkin işlerden kaçınma gibi hususlarda, hangi dine ve ideolojiye sahip olurlarsa olsunlar insanlar, benzer düşünceler taşırlar. Çok az istisnası dışında, şeytani şeyleri kutsayıp, haksız yere kan dökmeyi adalet olarak gören kimse yoktur. Bu durumda yazarın elbette ve sadece insani olanı ortaya çıkarması, çocukları ve gençleri iyi ve güzel olana yönlendirmesi, asılmış bir surat yerine tebessüm eden bir çehreyi resmetmesi uygun olacaktır. Bunu yaparken, bir küçük çocuğun ebeveyn sevgisi, bir serçe kuşunun merhamet, yahut ormanlar kralı aslanın yiğitlik ve cesaret masalı hiç de yadırganmayacaktır. Bütün dünyaca klasik kabul edilen kitaplara bakıldığında bu durum açıkça görülecek ve onların hemen hepsinde evrensel öğelerin ön plana çıktığı kabul edilecektir.

Sadece çocuk edebiyatı değil, genel olarak edebiyat, ideolojik bağnazlıklara kurban edilemeyecek kadar değerlidir.

Çizgi: Osman Turhan